dates to the 10th–11th centuries, is well known from burial sites in Semigallia, Curonia, Latgalia (Lettigallia), and Samogitia.

Gytis Piličiauskas

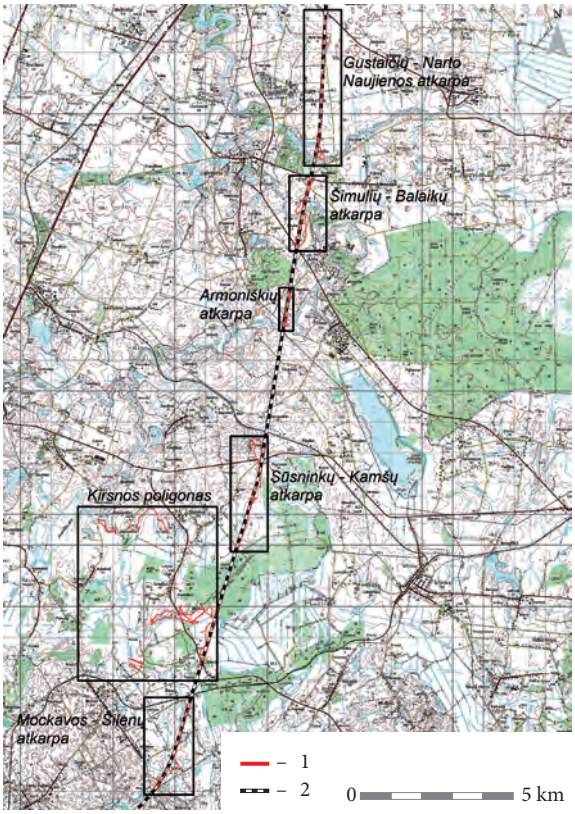
Žvalgymai ir žvalgomieji tyrimai Marijampolės ir Kalvarijų savivaldybėse

2011 m. buvo vykdomi archeologiniai paviršiaus žvalgymai ir žvalgomieji tyrimai Marijampolės ir Kalvarijų savivaldybių teritorijose (1 pav.). Tyrimų nerėmė jokia institucija – jie atlikti savanorių archeologų ir archeologijos studentų lėšomis ir jėgomis. Jų tikslai:

1. Naujų archeologinių radimviečių paieška buvusių ežerų, dabar – melioruotų pelkių priekrantėse ir pakrantėse, taip pat radėjų – nearcheologų nurodytose vietose.
2. Projektuoto europinio geležinkelio „Rail Baltica“ trasos vietoje 2009 m. atliktų archeologinių žvalgomųjų tyrimų patikrinimas ir naudotos metodikos įvertinimas.

2009 m. projektuojamo „Rail Baltica“ geležinkelio vietoje Marijampolės ir Kalvarijų savvaldybių teritorijose archeologiniams žvalgomiesiems tyrimams vadovavo archeologas Julius Kanarskas (*ATL 2009 metais*, Vilnius, 2010, p. 435–436). 40 km ilgio ir 100 m pločio žvalgomame plote buvo iškasti 92 šurfai arba 103,75 m^2. Konstatuota, kad: „visi radiniai yra atsitiktiniai. Senovės gyvenvietėms būdingo kultūrinio sluoksnio, senovės laidojimo vietų ar kitų archeologinių objektų tiriamame plote neaptikta“. Tokia išvada šio straipsnio autoriui atrodė niekaip nesuderinama su gausybe iš tiesų atsitiktinai, t. y. ne archeologų aptiktų akmens amžiaus radinių, rastų ir šiandien randamų šioje agrarinėje Lietuvos dalyje. Nutarta įsitikinti, ar archeologas 2009 m. deramai atliko savo darbą.

Senieji rastriniai žemėlapiai (XVIII–XX a. I pusės) buvo perkelti į LKS 94 sistemą, t. y. georeferencinti *ArcInfo* programos aplinkoje. Tai buvo ypač svarbu, nes tiriamo regiono reljefas yra gerokai pakeistas melioracijos

1 pav. Tyrimų vietos: 1 – paviršiaus žvalgymų maršrutai; 2 – 2009 m. projektuota geležinkelio „RailBaltica“ trasa. G. Piličiausko brėž.

Fig. 1. The investigated sites: 1 – the surface survey routes; 2 – the 2009 planned route of the 'RailBaltica' Railway.

XIX–XX a. Tokiu būdu nustatyta, kad 2009 m. projektuota geležinkelio trasa kerta ne vėliau kaip XVIII a. įkurtas kapines aukštumoje tarp Kamšų ir Pagrandų kaimų, eina greta kelių XVIII–XX a. I pusės sodybviečių.

Paviršiaus žvalgymas yra pats efektyviausias būdas aptikti naujus archeologinius objektus intensyvios žemdirbystės rajonuose. Tiriamoje teritorijoje vyrauja ariamoji žemdirbystė, ir pavasarį buvo ypač geras paviršiaus matomumas. Žvalgymai vyko 6 atskirose suprojektuoto geležinkelio atkarpose. Viena iš jų ties Kirsnos upe buvo žymiai išplėsta į V, todėl vadinama ne atkarpa, o poligonu. Tyrimų zonos iš P į Š pavadintos: Mockavos–Šilėnų atkarpa, Kirsnos poligonas, Sūsninkų–Kamšų atkarpa, Armoniškių atkarpa, Šimulių–Balaikų atkarpa, Gustaičių–Narto Naujienos atkarpa (1 pav.). Nedidelio masto šurfavimas vyko ieškanti šlapynių radimviečių, t. y. priešistorinių šiukšlynų vietų buvusių ežerų priekrančių zonose greta aptiktų radimviečių. Taip pat keli šurfai buvo kasami ir pačiose gyvenvietėse, siekiant įsitikinti, ar jose neišliko nesuartas archeologinio sluoksnio horizontas. Vienas 2,6 m gylio gręžinys buvo išgręžtas paleogeografiniais tikslais tarp Ilgalaukos 5 ir 6 radimviečių, buvusio ežero krante.

Mockavos–Šilėnų kaimų atkarpoje žvalgytas maždaug 3,2 km ilgio 2009 m. projektuoto geležinkelio ruožas. Aptiktos 2 radimvietės. **Mockavos 1 radimvietė** yra 220 m į V nuo vieškelio Mockava–Būdvietis, melioruotos pelkėtos lygumos molingoje pakrantėje. Suarto pailgo lauko ŠV gale aptikti 3 titnago radiniai: dvipolinis skaldytinis arba natūralus arimo metu apdaužytas gabalas bei 2 smulkios nuoskalos. Radimvietės chronologija neaiški. **Šilėnų 1 radimvietė** yra 90 m į PV nuo vieškelio Šilėnai–Mastauka, į PR nuo melioruotos pelkės – buvusio ežerėlio. Suarto lauko PV gale aptikti 5 titnagai. Greta 2 dvipolinių nuoskalų rastos 3 nuoskalos su neabejotinais skaldymo rankose požymiais. Radimvietės chronologijai duomenų trūksta – akmens amžius.

Ties *Kirsnos upe*, tarp Slabatkos ir Susininkų miško buvo žvalgytas 2,1 km ilgio 2009 m. projektuoto geležinkelio ruožas. Paviršiaus žvalgymai Kirsnos krantuose buvo išplėsti į V nuo geležinkelio, siekiant patikrinti privačių asmenų suteiktą informaciją apie akmens ir bronzos amžiaus radimvietes. 2010 m. Varėnos gyventojas R. Miškinis perdavė G. Piličiauskui 6 titnago radinius, surastus prie Kirsnos upės, ties Ilgalaukos kaimu. Radiniai yra tipiški vėlyvojo paleolito – mezolito pradžios Svidrų technokomplekso dirbiniai: dvigalis svidrinis skaldytinis, vidurinis rėžtukas, retušuota nuoskala ir kelios netaisyklingos skeltės, nuskeltos nuo dvigalių skaldytinių. Pasikalbėjus su Ilgalaukos kaimo gyventojais ir pažvelgus į senuosius žemėlapius paaiškėjo, kad titnago radiniai aptinkami pamėgtoje „ieškiklininkų“ vietoje – Rūdelės (Rudka) kaimavietėje. **Ilgalaukos 1 radimvietė** aptikta 840 m į PV nuo asfaltuoto kelio Kalvarija–Lazdijai, Kirsnos upės dešiniajame krante, ariamame lauke, greta seno ąžuolo. Arimo paviršiuje aptikta 14 titnago radinių, perdegusių gyvulių kaulų, 2 šukės lipdytinės keramikos su gausiomis stambiomis grūsto akmens priemaišomis molio masėje. Diagnostinių titnago radinių tipų nėra. **Ilgalaukos 2 radimvietė** yra 175 m į PV nuo asfaltuoto kelio Kalvarija–Lazdijai, jau toliau nuo Kirsnos, smėlėtame labai jaunų pušaičių miškelyje ir į Š nuo jo. Čia aptiktas 1 šlako gabalėlis, surinkti 27 titnago radiniai, tarp kurių buvo dvigalis svidrinis skaldytinis. Radimvietė datuo-

jama vėlyvuoju paleolitu – mezolito pradžia. **Ilgalaukos 3 radimvietė** aptikta prie pat asfaltuoto kelio Kalvarija–Lazdijai, netoli tilto per Kirsnos upę, jos dešiniajame krante. Čia rasta geležies lydimo gargažių, 2 lipdytinės keramikos šukės grublėtu paviršiumi, 9 titnago radiniai, tarp kurių buvo 2 dvigaliai svidriniai skaldytiniai. Radimvietė datuojama vėlyvuoju paleolitu – mezolito pradžia, keramika priklauso geležies amžiui. Maždaug 100 m į PR nuo 3 radimvietės plačiuose arimuose vėl pasirodė titnago radiniai – **Ilgalaukos 4 radimvietė**. 10-ies titnagų kolekcijoje aptiktas vėlyvojo neolito tipologinis žymeklis – dvipusio gludinto kirvio fragmentas. Be to, rastos 3 lipdytinės keramikos šukės. Radimvietė datuojama vėlyvuoju paleolitu – ankstyvuoju mezolitu, vėlyvuoju neolitu, geležies amžiumi. **Ilgalaukos 5 radimvietė** yra į P nuo apleisto ūkinio pastato ir 40 m į R nuo 4-osios, dešiniame Kirsnos upės krante. Radimvietė buvusi nedideliame ežerėlyje prie Kirsnos upės ištakų. Surinkti 24 titnago radiniai. Mikrorėžtukas ir lancetas nuretušuota mikrorėžtukine išskala liudija vėlyvąjį mezolitą – ankstyvąjį neolitą, tačiau tarp nuoskalų gali būti ir kitų laikotarpių radinių. **Ilgalaukos 6 radimvietė** – tai 500 m ilgio ir maždaug 40 m pločio buvusio ežero pakrantė tarp Kirsnos ištakų ir Sūsninkų miško. Radimvietėje surinkti 39 titnago radiniai, kiti palikti paviršiuje. Be to, čia rasta šlako, žiestos keramikos. Rastas taisyklingos mikroskeltės smaigalys, įkotinis svidrinis strėlės antgalis (2 pav.), gremžtukas, perforatorius. Kai kurios nedidelės nuoskalos gali būti nuskeltos ne nuo skaldytinių, bet ketursienių kirvių ruošinių. Datavimas platus – vėlyvasis paleolitas – mezolito pradžia, vėlyvasis mezolitas – ankstyvasis neolitas, vėlyvasis neolitas (?). Greta Ilgalaukos 5 ir 6 radimviečių, t. y. į

2 pav. Titnaginis įkotinis strėlės antgalis iš Ilgalaukos 6 radimvietės. G. Piličiausko nuotr.

Fig. 2. A tanged flint arrowhead from the Ilgalauka 6 find spot.

PR nuo jų buvusio ežero, priekrantėje ištirti 4 2x1 m dydžio ir vienas 1x1 m dydžio šurfas. Po pelkinę sedimentaciją liudijančiomis 23–55 cm storio durpėmis, visur suartomis, aptikti ežeriniai sluoksniai – aleuritingas smėlis ir molis giliau arba iš karto molis. Šurfai kasti iki 0,75–1,3 m gylio. Giliau kasti trukdė gruntinis vanduo. Šurfas 4 rankiniu grąžtu pagilintas iki 2,7 m gylio, norint pasiekti ežero duburio dugną ir išsiaiškinti ežerinių nuosėdų storį. Šioje vietoje ežerinis molis perėjo į įvairaus rupumo turbūt fliuvoglacialinį smėlį 2,6 m gylyje. Šurfuose jokių radinių neaptikta. Gręžinys 1 buvo išgręžtas ant buvusio ežero krantelio, siekiant išsiaiškinti kranto sandarą. Po dirvožemiu iki 2 m gylio aptikta smulkaus smėlio storymė, giliau pereinanti į žvirgždingą įvairaus rupumo smėlį, kuris labai primena šurfe 4 aptiktą sluoksnį 2,6 m gylyje. **Ilgalaukos 7 radimvietė** – tai palyginti nedidelis plotelis 60 m į Š nuo 4-osios. Čia aptikta šlako ir 13 titnago radinių, tarp jų – dvigalio svidrinio skaldytinio fragmentas, skeltė, nuskelta nuo dvigalio skaldytinio. Radimvietė datuojama vėlyvuoju paleolitu – mezolito pradžia. **Ilgalaukos 8 radimvietė** yra to paties buvusio eže-

ro, prie kurio aptiktos radimvietės 3–7, V gale, prie pat Sūsninkų miško, 290 m į ŠR nuo melioruotos Kirsnos upės vagos, dešiniame jos krante. Čia rasti 2 titnagai – abu su dvipolinio skaldymo požymiais. Chronologija neaiški. **Slabatkos 1 radimvietė** aptikta Slabatkos kaime, vos 30 m į R nuo asfaltuoto kelio Kalvarija–Lazdijai. Arime aptiktos 2 smulkios titnago nuoskalėlės su skaldymo rankose požymiais, datuojamos akmens amžiumi. **Slabatkos 2 radimvietė** aptikta Slabatkos kaime, į V nuo asfaltuoto kelio. Čia surastas vienintelis titnago radinys – skaldytinis nuoskaloms skelti. Radinys chronologiškai neinformatyvus. **Rūdelės 1 radimvietė** pastebėta ariamuose laukuose, 360 m į R nuo asfaltuoto kelio Kalvarija–Lazdijai. Tarp 9 titnago radinių buvo labai plačių skelčių ir plačių bei plonų nuoskalų, kas yra būdinga bronzos amžiaus pradžios titnago apdirbimui. **Rūdelės 2 radimvietė** yra maždaug 350 m į Š nuo 9-osios. Joje rastas juosvo akmens keturkampio pavidalo galąstuvėlio fragmentas. **Rūdelės 3 radimviete** pavadintas maždaug 280 m ilgio ir 60 m pločio dirbamų laukų ruožas. Anksčiau tai buvęs pusiasalis tarp nedidelio ežerėlio V, Sūsios senojo ežero–durpyno R ir sąsiaurio tarp šių dviejų vandens telkinių, kuriuo teka Kirsnos upė. Pačiame pusiasalio gale, nedidelėje lomelėje, maždaug 5 m skersmens plote aptikta titnago radinių sankaupa. Iš 76 visų radimvietėje rastų titnagų 66 vienetai arba apie 370 g buvo rasti nedideliame plotelyje šioje sankaupoje. Jų briaunose beveik nėra postdepozitinės utilizacijos pėdsakų. Nors vyrauja nuoskalos, 11,5 cm ilgio skeltė rodo, kad buvo naudoti ir didžiuliai skaldytiniai ilgoms netaisyklingoms skeltėms gauti (3 pav.). Visi titnagai nuo drėgmės pasidengę rusva arba rausva patina. Titnago skaldyklos sankaupą galima datuoti bronzos amžiaus pradžia. Rūdelės 3 radimvietėje ištirti 3 1x1 m dydžio šurfai. Šurfai orientuoti pagal

3 pav. Titnago skalda iš Rūdelės 3 radimvietės. G. Piličiausko nuotr.

Fig. 3. Flint blades and flakes from the Rūdelė 3 find spot.

4 pav. Grublėtoji keramika iš Jakimavičių 3 radimvietės. G. Piličiausko nuotr.

Fig. 4. Pottery with rough surfaces from the Jakimavičiai 3 find spot.

5 pav. Titnaginis kirvis iš Sūsninkų 2 radimvietės. G. Piličiausko nuotr.

Fig. 5. A flint axe from the Sūsninkai 2 find spot.

pasaulio šalis ir išdėstyti vienoje 17 m linijoje su 7 m tarpais tarp šurfų, kertančioje lomą, kurioje pavasarinio žvalgymo metu aptikta bronzos amžiaus pradžios titnago skaldos sankaupa. Po 30–40 cm storio dirvožemiu rastas limnoglacialinis molis – įžemis. Šurfe 6 dirvožemyje pasitaikė šlako, molio tinko, žiestos juodosios keramikos, keptuvės kojelė, gyvulių kaulų smulkių fragmentų. Radiniai priklauso XVII–XVIII a. sodybai. Šurfe 7 radinių nebuvo, o šurfo 8 arime aptiktos 4 rudai patinuotos titnago nuoskalos, keletas smulkių gyvulių kaulų fragmentų. **Rūdelės 4 radimvietė** yra 100 m į V nuo 11-osios. Nedideliame plotelyje suartos dirvos paviršiuje aptikti 3 titnago radiniai ir pailgas, apvalus granito riedulys – muštukas su daužymo žymėmis abiejuose galuose. Radimvietė datuojama vėlyvuoju paleolitu – mezolito pradžia. **Mockų 1 radimvietė** yra Mockų kaimo laukuose, melioruoto Mockavėlės upelio kairiame krante, 1,18 km į P nuo santakos su Kirsnos upe. Čia rasti 6 titnago radiniai, žiestos keramikos, šlako, geležinių dirbinių fragmentų. **Mockų 2 radimvietė** yra Mockų kaimo laukuose, melioruoto Mockavėlės upelio dešiniame krante, maždaug 980 m nuo santakos su Kirsnos upe. Radimvietėje aptikta vos viena nedidelė nuoskalėlė, tačiau ji neabejotinai nuskelta nuo skaldytinio. Chronologija neaiški. **Jakimavičių 1 radimvietė** yra Jakimavičių kaime, prie pat Kirsnos upės, dešiniajame jos krante. Kadaise tai buvusi Kirsnos upės ištaka iš Turlojiškių senojo ežero. Čia suartoje dirvoje aptikta 1 titnago nuoskala, nuskelta kietu mušimu didele jėga. Tai gali būti ir istorinių laikų artefaktas. **Jakimavičių 2 radimvietė** yra Jakimavičių kaime, buvusio ežero Š pakrantėje. Čia rasta 1 lipdytinė keramikos šukė ir 3 titnago nuoskalos, iš kurių viena retušuota. Viena plati ir plona nuoskala nuskelta dvipolinio skaldymo būdu. Radinių chronologija neaiški. **Jakimavičių 3 radimvietė** yra Jakimavičių kaime, kairiajame Kirsnos upės krante. Aptiktos 4 nuoskalos su dvipolinio skaldymo požymiais bei 7 nebejotinai priešistorinių laikotarpių titnago radiniai: skelčių, nuoskalų, skaldytinių ir retušuotų dirbinių dalys. Pasitaikė gyvulių kaulų, lipdytinės keramikos lygiu ir grublėtu paviršiais (4 pav.). Radimvietė datuojama vėlyvuoju akmens amžiumi ir I–VIII a. po Kr. **Jakimavičių 4 radimvietė** kadaise buvusi prie pat Kirsnos upės ištakos iš Turlojiškių senojo ežero. Čia aptikti 6 titnago radiniai, iš kurių

3 – formalūs arba retušuoti dirbiniai. Tai buvo 2 trikampių strėlės antgalių ruošinių fragmentai, galbūt plokščiai retušuoto peilio fragmentas, skeltės viršutinė dalis su ryškia makroutilizacija. Radimvietę galima datuoti vėlyvuoju neolitu – bronzos amžiaus pradžia.

Sūsninkų–Kamšų kaimų atkarpoje žvalgytas maždaug 3,6 km ilgio 2009 m. projektuoto geležinkelio ruožas. **Sūsninkų 1 radimvietė** aptikta Sūsios durpyno ŠV krante, prie vienišos daržinės dirvų apsuptyje. Čia surinkta 16 titnago radinių. Formalių tipų nėra, tačiau technologiškai radimvietė gali būti datuojama vėlyvuoju paleolitu – mezolito pradžia. **Sūsninkų 2 radimvietė** yra maždaug 250 m pločio siauro klonio, jungiančio Sūsios pelkę su Kamšais, V pakrantėje. Molinga pakrantė čia visa suarta iki pat pelkės – kadaise buvusio ežero. Jos krante arime surinkti 28 titnago radiniai. Tai daugiausia nuoskalos ir netaisyklingos skeltės, tačiau pasitaikė ir retušuotos skeltės fragmentas, 2 rėžtukai. 1 galinis gremžtukas, 1 nuoskalinis kirvis (5 pav.). Be titnago radinių, paviršiuje aptiktas akmeninis pasvaras, turbūt tinklo, pagamintas iš kvarcitinio smiltainio riedulio, apskaldant jo briaunas ir suformuojant pririšimui reikalingas įdubas priešinguose šonuose (6 pav.). Atrodo, kad Sūsninkų 2 radimvietės titnago kolekcija, palyginti su kitomis radimvietėmis, yra homogeniška ir gali būti datuojama vėlyvuoju paleolitu – mezolito pradžia. Tai patvirtino ir kasinėjimų medžiaga. 4 šurfai buvo pamatuoti Sūsninkų 2 radimvietės suartame krante (šurfas 11) bei maždaug 1 m žemiau esančiame duburyje. 1x1 m dydžio šurfas 10 buvo iškastas irgi žemiau krantelio, 23 m į ŠR nuo šurfo 9. Čia po durpingu dirvožemiu taip pat aptiktas plonas, 10–13 cm, nesuartų durpių sluoksnelis, kuris 43 cm gylyje perėjo į gargždingą rudą priemolį. Dirvožemyje buvo rastas perdegęs titnago nuoskalos fragmentas, o pačiame priemolio paviršiuje aptikta apatinė įkotinio svidrinio strėlės antgalio dalis. Vėlyvojo paleolito ar mezolito pradžios stovyklos horizontas yra durpių ir moreninio priemolio riba, kuri šioje Sūsninkų 2 radimvietės vietoje išliko nesuarta. 1x1 m dydžio šurfas 11 pamatuotas jau ant krantelio, 6 m į ŠV nuo šurfo 9. Čia dirvožemio sluoksnis buvo nevienalytis ir storas, 60 cm. Giliau buvo įžemis – gargždingas priemolis, kurio paviršius nežymiai žemėjo R kryptimi. Viena perdegusi titnago nuoskala aptikta dirvožemyje. 2x1 m dydžio šurfą 12 nutarta iškasti toliau nuo kranto, 12 m į R nuo jo, duburio vidurio link. Čia aptiktas jau gerokai storesnis (1,05 m) durpių sluoksnis. Giliau buvo pilkas žvyringas ir gargždingas priemolis. Nei durpėse, nei priemolio paviršiuje radinių nebuvo. **Sūsninkų 3 radimvietė** aptikta einant to paties klonio krantu, į Š nuo 16-osios maždaug 240 m. Čia rasta kur kas mažiau titnago – dvipoliniu būdu apdaužyta stambi nuoskala, vidurinė skeltės dalis ir nuoskalos fragmentas. Chronologija neaiški, bet panaši radimvietės situacija leidžia spėti vėlyvąjį paleolitą – mezolito pradžią, kaip ir Sūsninkų 2 radimvietės atveju. **Kamšų 1 ra-**

6 pav. Akmeninis pasvaras iš Sūsninkų 2 radimvietės. G. Piličiausko nuotr.

Fig. 6. A stone weight from the Sūsninkai 2 find spot.

dimvietė yra Kamšų kaimo pakraštyje, pelkėto klonio Š gale. Rastas nuoskalos fragmentas ir titnago rieduliukas su dvipolinio skaldymo požymiais. **Kamšų 2 radimvietėje** Kamšų klonio R krante aptikta vos viena dvipolinio skaldymo nuoskala, galinti liudyti ir vėlyvų laikų kaimavietę. **Kamšų 3 radimvietėje,** 50 m į ŠV nuo Kamšų 1 radimvietės pasitaikė vos viena nedidukė nuoskalėlė, taip pat galinti būti dvipolinio skaldymo produktu. Visos 3 Kamšų radimvietės kol kas abejotinos. Radiniai mažai informatyvūs ir neleidžia užtikrintai teigti, kad Kamšų klonio Š gale aptiktos priešistorinės vietos.

Armoniškių kaimo atkarpoje žvalgytas maždaug 1,2 km ilgio 2009 m. projektuoto geležinkelio ruožas. **Armoniškių 1 radimvietė** aptikta į P nuo Armoniškių kaimo, melioruoto bevardžio Šešupės intako dešiniajame krante. Čia rasta gludinto titnaginio kirvio nuoskala. Radimvietė datuojama vėlyvuoju neolitu. **Armoniškių 2 radimvietė** yra į P nuo 26-osios, kairiajame Šešupės krante, ant I viršsalpinės terasos. Čia rastos 2 nepatinuotos dvipolinio skaldymo nuoskalos, taip pat storai baltai patinuotos briauninės skeltės viršutinė dalis. Radimvietės chronologija neaiški.

Šimulių–Balaikų kaimų atkarpoje žvalgytas maždaug 2,3 km ilgio 2009 m. projektuoto geležinkelio ruožas. **Šimulių 1 radimvietė** yra Šimulių kaimo laukuose, 490 m į ŠR nuo plento Liudvinavas–Krosna ir maždaug tiek pat į P nuo artimiausio Šešupės vingio. Laukuose aptikta gargažė ir netaisyklingos skeltės apatinė dalis. **Šimulių 2 radimvietė** yra 100 m į ŠV nuo Šimulių kaimo sodybos, pusiaukelėje tarp Šimulių 1 ir 3 radimviečių. Laukuose rasta plačios, storai baltai patinuotos skeltės vidurinė dalis. **Šimulių 3 radimvietė** yra ant aukšto Šešupės kranto, Šimulių kaime. Rastos 2 dvipolinio skaldymo nuoskalos, nedidelis skaldytinio fragmentas. Chronologija neaiški. **Balaikų 1 radimvietė** yra Balaikų kaime, palyginti toli nuo Šešupės (už 216 m), aukštame dešiniajame krante. Čia rasta 1 dvipolinio skaldymo nuoskala ir dar 1 stipriai perdegusi fragmentiška nuoskala. **Balaikų 2 radimvietė** yra kalvoje, apie 155 m į ŠV nuo Balaikų vienkiemio sodybos. Čia aptiktos istorinių laikų kaimavietės liekanos: žiesta keramika, geležies dirbinių fragmentai.

Gustaičių–Narto Naujienos kaimų atkarpoje žvalgytas maždaug 4,8 km ilgio 2009 m. projektuoto geležinkelio ruožas. Šiame ruože archeologinių radinių pavyko rasti tik P gale, prie Šešupės. **Gustaičių 1 radimvietė** yra Gustaičių kaime, kyšulio pavidalo aukštumoje, Dovinės dešiniajame krante. Prie pat upės čia rastas perforatorius, pagamintas iš nuo dvigalio skaldytinio nuskeltos skeltės. Toliau nuo upės ir aukščiau gausu žiestos keramikos. **Gustaičių 2 radimvietė** yra Gustaičių kaime, neaukštame dešiniajame Dovinės krante, maždaug 115 m į R nuo 21 radimvietės. Čia rastos 2 titnago nuoskalos, tačiau abi stipriai erodavusiais paviršiais ir apdaužytomis briaunomis– gali būti ir natūralios. Pasitaikė ir žiestos keramikos, taip pat redukcinės juodosios.

Be paviršiaus žvalgymų ir šurfavimo, vertingos archeologinės informacijos gauta apklausiant Ilgalaukos kaimo gyventojus Simanavičius. Apie 60 m nuo buvusio ežero kranto, tiesiai priešais Ilgalaukos 6 radimvietę apie 2009 m. buvo rastas akmeninis kirvis. Tiesinant ir gilinant Kirsnos upę priešais sodybą 1963 m. buvo rastos dvi žmonių kaukolės.

2011 m. surastos 37 naujos radimvietės, datuojamos nuo vėlyvojo paleolito iki XVII–XVIII a., surinkti 334 titnago ir 5 kitų akmens rūšių radiniai, 17 lipdytinės ir 13 žiestos ar ap-

žiestos keramikos fragmentų, keletas geležies gargažių ir šlako gabalų. Pakartoti tyrimai suprojektuoto geležinkelio trasoje akivaizdžiai rodo, kad 2009 m. žvalgomieji tyrimai atlikti nekvalifikuotai, neskiriant deramo dėmesio paviršiaus žvalgymams. 2009 m. nebuvo surasta nė viena radimvietė iš 13, kurios dokumentuotos 2011 m. atlikus paviršiaus žvalgymus tik 17,2 km ilgio suprojektuoto geležinkelio atkarpoje iš 40 km. Nepastebėtos liko ir tiesiai ant projektinės trasos esančios XVIII a. arba dar anksčiau įkurtos kapinės ties Pagrandų kaimu. Sumanymo tiesti geležinkelį numatytoje vietoje buvo atsisakyta ir žala archeologų nesurastam priešistoriniam paveldui nepadaryta. Tačiau tokie iš esmės tik formalūs tyrimai vyko ir vyksta ne tik Užnemunėje, bet ir daugelyje kitų Lietuvos vietų (pvz., dujotiekių trasose), nes Paveldo tvarkybos reglamente PTR 2.13.01:2011 suformuluoti specialieji archeologinių žvalgomųjų tyrimų metodikos reikalavimai, numatantys ir šiek tiek reglamentuojantys labai nedidelių apimčių šurfavimą, bet visiškai nereglamentuojantys vizualinio paviršiaus žvalgymų bei didelių plotų tyrimų mechanizuotai šalinant armenį, yra neadekvatūs šiandien sukauptai bendraeuropinei gelbėjamosios archeologijos patirčiai ir prieinamoms tyrimų priemonėms, neatsižvelgia į faktą, kad archeologinėse vietose po arimu dažnai išlieka vertingos įgilintos struktūros, ir neužtikrina kvalifikuotos bei racionalios naujų archeologinių vietų paieškos infrastruktūros plėtros projektų ir kitų statybų vietose.

The Field Surveys and Evaluations in Marijampolė and Kalvarija Municipalities

In 2011, surface surveys and evaluations were conducted in Marijampolė and Kalvarija Municipalities (Fig. 1). Their goal was the search for new find spots on the shores of former lakes, now meliorated bogs, and inland from them as well as at sites indicated by a non-archaeologist who had discovered archaeological artefacts. 37 new find spots dating to the Late Palaeolithic to the 17th–18th century were discovered and 334 flint finds (Figs. 2, 3, 5), 5 non-flint stone finds (Fig. 6), 17 hand built potsherds (Fig. 4), 13 partly thrown or thrown potsherds, and several pieces of iron clinker or slag were collected.

Redakcijos prierašas:

Nors leidinio „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“ pobūdis yra mokslinis-informacinis, redakcija, gavusi toliau publikuojamą Juliaus Kanarsko laišką, nusprendė, kad tikslinga jį paskelbti, tikėdamasi, kad korektiška diskusija dėl archeologinių tyrimų apimčių persikels į akademinius leidinius.

Gerbiamieji
„Archeologinių tyrinėjimų Lietuvoje“
redakcijos nariai,

„Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“ yra informacinis leidinys, supažindinantis kolegas archeologus ir visuomenę su naujausiais archeologinių tyrinėjimų duomenimis. Todėl manau, kad jame neturėtų būti su archeologų bendravimo etika nesuderinamų išpuolių prieš kolegas. Tokias apraiškas matau dr. Gyčio Piličiausko

straipsnyje „Žvalgymai ir žvalgomieji tyrimai Marijampolės ir Kalvarijų savivaldybėse“.

Iš straipsnio aiškėja, kad vienas pagrindinių (pridedama schema liudija, kad pagrindinis) 2011 m. žvalgomosios ekspedicijos Marijampolės ir Kalvarijos savivaldybėse tikslų buvo europinio geležinkelio „Rail Baltica“ trasos vietoje 2009 m. mano atliktų archeologinių žvalgomųjų tyrimų patikrinimas. Autorius įvertino, kad tyrimus atlikau nekvalifikuotai, naudojau netinkamą tyrimų metodiką, nederamai atlikau savo darbą, sudariau sąlygas nesurastam priešistoriniam paveldui sunaikinti.

Aš sutinku, kad kiekvieno mūsų atlikti darbai gali būti tikrinami. Tačiau jų patikrinimas turi būti atliekamas teisėtai ir etiškai, KPD, MAK ir LAD sudarius nešališką kvalifikuotų archeologų darbo grupę, leidžiant jame dalyvauti tikrinamam archeologui. Šiuo atveju „tyrimas“ buvo atliktas slapta, nederinant jo su oficialiomis paveldosaugos institucijomis, privačių asmenų iniciatyva ir lėšomis.

Projektuojamos „Rail Baltica“ trasos 2009 m. žvalgomųjų archeologinių tyrimų patikrinimas nebuvo numatytas ir 2011-03-19 LII parengtame bei 2011-04-12 MAK aprobuotame „Archeologinių žvalgomųjų tyrimų Marijampolės ir Kalvarijos savivaldybėse projekte“, kuriuo remiantis minėti tyrimai buvo vykdomi. Šis projektas vėliau nebuvo papildytas. Vadinasi, pakartotini „Rail Baltica“ trasos archeologiniai žvalgymai buvo atliekami ne pagal projektą, nelegaliai, pažeidžiant nustatytą leidimų vykdyti archeologinius tyrimus išdavimo tvarką. Be to, neaišku, kodėl šio projekto vykdymą iš LII perėmė privatūs asmenys. Būtų aiškiau, jei straipsnio autorius tiesiai šviesiai įvardytų, kad pagrindinis jo „fundamentinių mokslinių tyrimų tikslas“ buvo surengti baudžiamąją archeologinę ekspediciją prieš kolegą, 2009 m. perėmusį užsakymą projektuojamos „Rail Baltic“ trasos žvalgomiesiems archeologiniams tyrinėjimams.

Susipažinęs su oponento atliktais „Rail Baltica“ trasos tyrimų revizijos rezultatais, lieku prie ankstesnės išvados: archeologinio paveldo objektų 2009 ir 2011 m. tirtame trasos plote neaptikta, o visi ypatingieji archeologiniai radiniai yra atsitiktinio pobūdžio. Sutinku su teiginiu, kad „paviršiaus žvalgymai yra pats efektyviausias būdas aptikti naujus archeologinius objektus intensyvios žemdirbystės rajonuose“. Tačiau, kitaip, nei oponentui, man teko dirbti ne pavasarį, kai „buvo ypač geras paviršiaus matomumas“, o rudenį, kai tą matomumą ribojo kukurūzų, runkelių ir neskustų ražienų laukai.

Nesutinku su kaltinimu dėl nepastebėtų Pagrandų XVIII a. kaimo kapinių. Autoriaus minimoje Pagrandų ir Kamšų kaimų paribio aukštumoje yra 1941 m. žuvusių (-sio) raudonarmiečių (-čio) kapas. Kitų objektų, vizualiai turinčių kapinių požymių, čia neaptikta. Topografiniuose Rusijos imperijos XIX a. žemėlapiuose šioje vietoje žymimas kryžius, kuris yra ne kapinių simbolis, o ženklina senojoje kaimo kryžkelėje stovėjusį memorialinės architektūros statinį.

Prašau gerbiamą redakciją šį mano laišką publikuoti leidinyje „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2011 metais“ kaip atsakymą į dr. G. Piličiausko straipsnyje „Žvalgymai ir žvalgomieji tyrimai Marijampolės ir Kalvarijų savivaldybėse“ man mestus kaltinimus.

Pagarbiai,
Julius Kanarskas
2012-10-07